

Передслово

Кохання й надзвичайні збіги змінили життя не лише головних персонажів і персонажок цієї книжки – вони вплинули й на мене. Коли 2013 року я вийшла заміж за Паскаля й узяла його прізвище Левензон, то виявилася тезкою його зниклої родички. Студентка Мелані Левензон жила у Франції на початку 1940-х, її депортували до Аушвіцу в грудні 1943-го. Ніхто достоту не знає, вижила вона в концтаборі чи ні.

Мій чоловік довідався про цю частину родинної історії 2005 року, на святкуванні бат-міцви своєї старшої доньки Аманди, коли його кузина Якобіна Льовензон повідомила про існування своєї єдинокровної сестри Мелані. Батько Якобіни розповів про свій перший шлюб і дочку лише на смертному одрі, в 1984 році, узявши з неї обіцянку відшукати Мелані. Якобіна понад десять років намагалася знайти єдинокровну сестру, якої ніколи не знала. Вона зверталася до різних організацій, експертів та дослідників Голокосту в усьому світі. Усі сліди губилися в Аушвіці.

Листи й документи, назбирані роками, Якобіна зберегла в теці, підписаній «Мелані Левензон», яку віддала Паскалю. Знайшовши теку в кабінеті чоловіка, я відразу ж занурилася в трагічну долю дівчини. Неймовірний збіг обставин полягав у тому, що рівно сімдесят років по тому, як Мелані стала

жертвою звірств нацистської Німеччини, до сім'ї доєдналася інша Мелані Левензон — німкеня, яка, як і її тезка, навчалася у Франції. Цей факт глибоко зворушив усіх членів нашої сім'ї.

Доля Мелані та спільне ім'я оволоділи моєю свідомістю. Я відчувала нагальну потребу створити щось особливе в пам'ять про неї — це й надихнуло мене написати роман. Утім він не біографічний: хоча сюжет книжки засновано на реальних фактах і долях, усі персонажі — вигадані.

Коли була вагітна, мій емоційний зв'язок з Мелані досяг найвищої точки: запланована дата народження нашої дочки Аурелії випала на день народження Мелані Левензон.

Хай там що надихнуло мене написати цей роман — чи то доля, чи то збіг обставин, — я сподіваюся, що читачі й читачки «Єврейки в Парижі» поділять зі мною ті потужні емоції, що їх я переживала, витворюючи плетиво подій роману.

Мелані Левензон

Мелані Левензон, імовірно, 1942 рік
Фото із сімейного архіву

1

Якобіна

Монреаль, 1982 рік

— Кров... — прохрипів старий, важко дихаючи ротом. — Кров...

Його голос розрізав тишу, наче ножиці — папір. Перше слово за два дні. Здригнувшись, Якобіна, згорнута калачиком у вузькому кріслі біля ліжка, підвелася й подивилась на батька. Його очі були напіврозплющені, з обсохлих губ відлущилися крихітні шматочки шкіри.

Вона годинами сиділа в перегрітій кімнаті й дивилася на батька. Той лежав нерухомо, кутики його рота опустилися, і лише ледь помітне здіймання й опускання огруддя вказувало, що він і досі живий. Час від часу Якобіна й собі дрімала.

Кожні п'ятнадцять хвилин тишу порушував приглушений передзвін із церковної вежі й нагадував про плинність часу. Тоді Якобіна кидала погляд на годинник, щоб зрозуміти, котра ж чверть години добігла кінця. Уже пів на четверту? Чи лише пів на третю?

Медсестри заходили чотири рази на день. Зранку спокійна білява жінка навідувалася виміряти температуру й тиск. Вона вправно орудувала інструментами, акуратно надіваючи манжету на руку пацієнта. Якобіна чула, як гумову кулю накачують

повітрям, яке за мить із шипінням виходило з манжети. Жінка щоразу робила нотатку й виходила з кімнати.

Після обіду приходила рудоволоса медсестра зі скрипучими гумовими підошвами. «Ідіть додому, — щоразу казала вона виразно квебекською французькою, змінюючи крапельницю або випорожнюючи сечоприймач. — Він виснажений». Та Якобіна лише хитала головою, а грубий акцент медсестри дзвенів їй у вухах.

Зрештою вона пішла в готель. Кімната була не дуже затишна, утім дешева й розташована поряд з лікарнею. Коричневі штори, провислий матрац. Що чверть години тут також відлунювали церковні дзвони. Якобіні паморочилося в голові. Перед очима маячів образ батька: милий чоловік з дитячих спогадів обернувся на виснаженого старого в лікарняному ліжку. Навряд чи вона годна заснути.

— Кров, — з глухим присвистом повторив старий уже трохи гучніше. Але голос його зрадив. Він стиснув губи та з неабиякими зусиллями спробував ковтнути.

Якобіна вдивлялася в батька. Чи зрадіє, побачивши її?

— Тату, — лагідно промовила вона, — ти мене чуєш?

Дивне відчуття пронизало її зсередини — суміш полегшення і непевності. Може, сісти поряд, узяти його за руку й остаточно розбудити? Ні, не треба. Краще трохи зачекати. Йому потрібно отямитися.

Смикаючись, старий випростав руку з-під ковдри й витер очі. Він ніби не помічав доньки й утупився в стіну навпроти ліжка, розглядаючи картину, що висіла трохи занизько. Певно, її почепили, щоб хоч якось прикрасити лікарняну палату. Навіть у напівтемряві було чудово видно Ейфелеву вежу. Зайшовши до палати вперше, Якобіна подумала, що це дешева

репродукція якогось імпресіоніста, але не той типовий сюжет Моне, який зазвичай друкують на календарях. Вона ніколи раніше не бачила цієї картини, тож поки годинами просиджувала в кімнаті, вивчила кожну деталь. Не тому що картина їй подобалася — якраз навпаки, — просто з-поміж усієї обстави лише цей малюнок не навіював думок про смерть. Про смерть і очікування, які вона має виправдати, коли ця смерть настане — якщо настане.

Чи зможе вона заплакати? Чи зможе відчувати той розпач, на який від тебе очікують, коли втрачаєш батька? Той невгамовний біль, що роз'їдає серце, коли усвідомлюєш, що ця втрата непоправна? А може, вона взагалі нічого не відчує. Якобіна вже раз утратила батька за два десятиріччя тому. Їй ледве виповнився двадцять один рік, коли вона залишила Канаду й подалася до Нью-Йорка. Він так їй і не пробачив.

А от смерть матері стала для неї важкою втратою. Мама була балакуча, тож Якобіна лише з роками змирилася з тим, що більше ніколи не почує її голосу. Вона сумувала за кожною миттю: за короткими, мало не щоденними телефонними дзвінками (майже завжди невчасними), за беззмістовними балачками.

— Які, люба, як ти?

— Мамо, я в офісі. Не можу довго розмовляти.

— Я лише хотіла дізнатися, чи все гаразд.

Постійні пакунки із чорним шоколадом і бейглами з пекарні «Сен Віатор». Листи, написані кострубатим почерком, що його Якобіна впізнала б і здалеку. Мама писала, що зима затягнулася, а здоров'я погіршилося. Якобіна майже ніколи не відповідала. Щороку на Песах мама присилала так багато маци, що годі було з'їсти. У Нью-Йорку кошерних магазинів було більше, ніж у Монреалі, але вона й слухати не хотіла. Тоді її настирливість

дратувала Якобіну. Минули роки, але цієї настирливості їй усе ще бракувало. А ще тих численних телефонних дзвінків. Якобіна часто думала про те, що мала би бути турботливішою; утім тепер лишилися самі думки. Вона запізно зрозуміла, що мама була для неї єдиною опорою. Іноді навіть найсолодші спогади не здатні втамувати біль каяття. Усі ті «а що, як» та «якби ж». Усі слова, що лишилися невисловленими.

А батько... То зовсім інша історія.

Погляд Якобіни знову зупинився на лікарняному ліжку. Вона не сумуватиме за його байдужістю. Та все ж прийшла попроситися. Батько так багато всього пережив — вона не дасть йому померти самотою. Це почуття обов'язку єдиної дитини в сім'ї.

Раптом старий сильно закашлявся, його голова подалася вперед різкими поштовхами. Він знову спробував заговорити.

— Кров, — прохрипів чоловік, на секунду замовк і напружено провадив далі: — Густіша... за воду.

Застогнавши, він заплющив очі, наче ці слова забрали в нього останні сили. Якобіна ледь помітно здригнулася. Як часто він так напучував її в минулому. Саме це пояснення слугувало для будь-чого: війни і миру, вірності і зради.

Він звертається до неї? Чи просто марить? «Сусід знайшов його непритомним на підлозі, — повідомив лікар телефоном та попросив приїхати якнайшвидше. Звісно, вона здивувалася. — Нам треба за ним поспостерігати», — сказав він.

Приїхавши в Монреаль, Якобіна так і не змогла дізнатися, що ж сталося. Лікар був зайнятий і приділив їй лише кілька хвилин, сказавши, що варто навідатися до лікарні. Короткий потиск руки. Її батько ослаб: він таки вже старий.

Батько ніколи не говорив з нею про стан свого здоров'я. Звісно, останніми роками він уже не так багато рухався,

до того ж давно страждав від безсоння. Звичайні ознаки старіння. «Старіти жахливо, — казав він. — Болить кожна кістка». Але про деталі — підвищений тиск чи діабет, рак, ті маленькі білі пігулки, які він уживав, — Якобіна й гадки не мала. Власне, її це й не цікавило.

Прибиральниця вимила підлогу з годину тому, проте їдкий запах дезінфекції все ще витав у повітрі. Якобіна втупилася у вікно, що не відчинялося. Життя ззовні здавалося таким далеким. Нереальним.

Була лише четверта дня, а на вулиці вже ввімкнули світло. Знову пішов сніг. Сніжинки косо летіли на землю від вітру. Кляті канадські зими. Як же Якобіна їх ненавиділа. Нескінченна пітьма, червоні задубілі руки — тут їй остогиділо ледь не все. Чому батько ніколи цього не розумів?

Утім чи насправді її душила ця зимова темрява? Може, то була якась інша темрява, яку відчувала лише вона?

Якобіна простягла руку, щоб увімкнути приліжкову лампу. Але передумала й відсмикнула руку. Батько любить присмерк — згадала вона, пройнявшись ностальгією. Сутінки, що супроводжували вечір, поволі вгамовували все довкола. Удома він часто сидів у напівтемряві, дозволяючи спокою огорнути себе, наче це цілюща мазь проти незримого болю.

Вона залишила лише маленьку настінну лампу, яку медсестра ввімкнула ще вранці. Права щока батька тьмяно виблискувала на світлі.

Він відкашлявся й знову розплющив очі. Якобіна взяла зі столу склянку й, наповнивши водою з графина, що його вранці принесла білява медсестра, мовчки простягнула батькові. Він ніяк не відреагував і знову, як заворожений, уп'явся поглядом в обрис Ейфелевої вежі. Його обличчя здавалося навіть більш

запалим, ніж у світлі дня. Глибокі чорні зморшки борознами прорізували чоло, а залишки волосся пасмами стирчали на голові. Боже, який же він старий! Але ж він і справді *старий*. Вісімдесят два роки. І хоча вона майже безперервно вдивлялася в нього два дні поспіль, ця змарніла постать з посірілими щоками здавалася Якобіні геть чужою. Ніщо в ньому не виказувало того веселого товстунця Тата Ліку, який в дитинстві кружляв її, маленьку, у повітрі, міцно тримаючи в руках. Або ж притискався своєю шорсткою щокою до її щічки й нашіптував на вухо щось кумедне. Його голос, його сміх, запах лосьйону після гоління — тепло й відчуття безпеки просочували все з ним пов'язане. Тоді Якобіні було вісім, і її світ був великим та яскравим.

Дикий Ліка — саме так його називали. Він справді був дикий і галасливий: забагато вимагав від життя, нікого й нічого не поважаючи. Окрім священних правил Шабату, коли мати побожно запалювала свічки, а він щедро частувався вином і благословляв родину. Якобіні подобалося згадувати ті п'ятничні вечори її дитинства. У домі чисто, розмови про гроші й інші турботи відкладені на потім, аромат хали — плетеного білого хліба, що його мати діставала з духовки й посипала сіллю, — вирував кімнатою. Тоді мама була жива, а Ліка ще не встиг обернутися на капризного циніка, яким став після її смерті. Як давно це було!

Якобіна марно намагалася придушити інші, не такі приємні спогади. Постійні суперечки. Звинувачення. Мовчанки. Саме вони їй і лишаються. Смерть батька нічого не змінить.

— Париж, — промовив Ліка, порушуючи тишу так само несподівано, як і кілька хвилин тому. Його голос прозвучав різко, утім твердо. Відкашлюватися більше не було потреби. — Юдито... Дитино моя, — він глибоко вдихнув і знову замовк.

Про кого він говорить? У нього галюцинації?

— Тату, це я. Якобіна.

— Париж, — повторив він ніжно, майже тужливо, не відводячи очей від Ейфелевої вежі.

— Як ти почувашся, тату?

Він мовчав.

Якобіна подалася вперед і торкнулася його руки. Чому він не дивиться на неї? Він же напевне її бачить!

На обличчі старого з'явився задумливий вираз. Він поволі обернувся й глянув на неї. Крізь неї. Наче думками перебував деінде.

— Як я міг так учинити з тобою, Юдито? — Він утер рота тильним боком долоні.

Якобіна витріщилася на нього.

— Що ти таке кажеш?

Цієї миті двері відчинилися. Лампа на стелі засвітилася й залила кімнату яскравим неоновим сяйвом. Якобіна зіщулилася. Зайшла рудоволоса медсестра в скрипучому гумовому взутті й стала біля ліжка.

— *Bonsoir*, месє Ґрюнберг. Ви добре відпочили? — голосно запитала вона, підморгнувши. А тоді повернулася до Якобіни: — Як давно прокинувся ваш батько?

Перш ніж та встигла щось сказати, старий промовив:

— Води.

— Хвилин зо п'ять тому, — пробурмотіла Якобіна, підводячись. Вона саме збиралася піднести склянку до губ батька, як він схопив її руку й відштовхнув убік.

«Як завжди», — подумала Якобіна.

Він затис склянку тремтливими руками й зробив кілька невеликих, пожадлих ковтків.